

жується рівень домагань. Констатовано, що у жінок-слідчих на другому етапі професійного зростання наявні суперечливі та кризові ставлення як по відношенню до родини, так і до професії, які характеризуються незадоволенням собою та своїм професійним статусом, ревізією «Я-концепції», новою домінантою професійних цінностей.

3. Узагальнення отриманих емпіричних результатів показало, що на усвідомленому рівні чоловіками-слідчими декларується цінність професійної сфери життя та позитивне ставлення до неї, на неусвідомленому рівні виявлено суперечливе та проблемне ставлення до цієї сфери у великої частини обстежених нами слідчих на усіх стадіях професійного розвитку. Це може призводити до викривлення професійного розвитку особистості працівників слідчих підрозділів ОВС або до пошуку ними іншої сфери професійної реалізації.

Перспективою подальшої роботи є вивчення впливу розроблених нами практичних рекомендацій щодо формування оптимальної системи ставлень слідчих на всіх етапах професіоналізації, їх ефективності, подальшому впровадженню у підготовку та перепідготовку висококваліфікованих фахівців для органів внутрішніх справ України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова Ю. В. Методики диагностики отношений взрослого человека: роли, позиции, нравственная сущность : метод. пособие / Ю. В. Александрова. – Воронеж : МОДЭК, 2009. – 96 с.
2. Зеер Э. Ф. Психология профессий : учеб. пособие для студентов вузов / Э. Ф. Зеер. – М. : Академ. проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 336 с.
3. Медведєв В. С. Проблеми професійної деформації співробітників ОВС (теоретичний та прикладний аспект) / В. С. Медведєв. – К. : НАВСУ, 1999. – 310 с.

УДК 159.9

Сузікова О. Г., здобувач кафедри психології, філософії та освітніх технологій Української інженерно-педагогічної академії

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ «МАЙБУТНІЙ ІНЖЕНЕР–ПЕДАГОГ - КОМП'ЮТЕР»

В статті вивчаються психологічні особливості навчально-професійної взаємодії «майбутній інженер-педагог-комп'ютер»

Ключові слова: діалог, навчально-професійна діяльність, особистість, професійне становлення

В статье исследуются психологические особенности учебно-профессионального взаимодействия «будущий инженер-педагог - компьютер».

Ключевые слова: диалог, учебно-профессиональная деятельность, личность, профессиональное становление.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю оцінки наслідків комп'ютеризації професійної діяльності та фахової підготовки.

Застосування комп'ютерів у підготовці й праці фахівців обмежувалося в минулому лише реалізацією обчислювальних можливостей. Сьогодні комп'ютеризація широко охопила всі види професійної й навчальної діяльності людини. Коло завдань, що вирішуються за допомогою комп'ютерів у професійній і навчальній діяльності, істотно розширюється завдяки більшим технічним можливостям і розвиненому сервісу.

У зв'язку із цим у психології вживають спроби осмислення поліфункціональності комп'ютера та його впливу на закономірності професійної діяльності, формування знань, умінь, навичок, мотивації й професійно важливих якостей фахівця.

Виклад основного матеріалу. Об'єкт дослідження – професійне становлення майбутніх спеціалістів інженерно-педагогічного профілю. Предмет дослідження - особливості навчально-професійної взаємодії «майбутній інженер-педагог - комп'ютер».

Дотепер у психології немає досить чіткого й повного погляду фахівців з оцінки впливу інформатизації фахової діяльності та професійної підготовки. У процесі аналізу наукової психологічної літератури із проблем впливу комп'ютерів на діяльність фахівця та навчально-професійну взаємодію ми побачили, що різні дослідники вказують на протилежні тенденції й приходять до суперечливих висновків про характер такого впливу. Одна частка результатів досліджень свідчить про позитивний вплив засобів комп'ютерної техніки на діяльність та формування особистості фахівця, інші говорять про негативні наслідки комп'ютеризації професійної діяльності.

Прихильники комп'ютеризації професійної діяльності відзначають позитивний внесок використання комп'ютера як оптимального засобу комунікації, що забезпечує безмежні можливості для швидкого одержання інформації і дозволяє об'єднати фахівців різних галузей науки з різних країн для рішення важливих наукових завдань.

Супротивники комп'ютеризації підкреслюють, що комп'ютер приносить відчуження людини від інших людей, емоційно збіднює його, витісняє живе людське спілкування. Всі дослідники підтверджують той факт, що не тільки праця, опосередкована комп'ютером якісно відрізняється від традиційних форм виконання професійної діяльності, сучасні інформаційні технології накладають відбиток та змінюють традиційні форми труда фахівця. До таких змін можна, наприклад, віднести майже повне зникнення навичок креслення власноруч в інженерній праці.

Багато авторів відмічають, що впливи інформаційних технологій є нерівномірними, спрямованим в різні сторони, тому наслідки впливу можуть як посилювати один одного, так і нейтралізувати.

Дослідники відмічають, що перетворення однієї діяльності за допомогою інформаційних технологій може викликати зміну інших видів діяльності, що пов'язані з першою, наприклад, виконання курсових завдань та реферативних робіт майбутніми фахівцями потребує від викладача навичок розпізнання робіт, виконаних не самостійно, отриманих з Інтернет, за допомогою тих же комп'ютерних технологій.

Діяльність, що перетворилась за допомогою інформаційних технологій, не тільки змінює інші види професійної діяльності та підготовки, що також опосередковані комп'ютером, вона впливає і на традиційні види діяльності, деякі з яких можуть зовсім зникати, наприклад, навички рахувати в розумі, або навички креслення власноруч, про які ми вже писали вище.

Більш інтересним впливом комп'ютерних технологій є змінна професійного спілкування, що стає «комп'ютероподібним», та виникнення структурно-модульного, алгоритмізованого стилю мислення та дій фахівця.

Відмітимо, що зміни мислення або спілкування не є одностайно негативними. В таких змінах сполучаються і позитивні і негативні риси. Зміни у мисленні приводять не тільки до формалізації, алгоритмізації, штампів у професійній діяльності, вони часто допомагають людині діяти чітко, концентровано, дотримуючись певної програми при витримванні певного часу виконання завдань, що є позитивним.

Зміна професійного спілкування та мовлення полягає у розвитку письмового стилю створення ділових паперів, що приводить до ввічливого, чіткого, лаконічного висловлювання думок. Стель комп'ютерного професійного спілкування залучає цитування, посилення на інформаційні джерела, дозволяє використовувати фото, відео, аудіо матеріали, презентаційні додатки. Комп'ютерне листування приводить до розповсюдження англійської мови, та робить її загальною. Все це значно збагачує професійну та навчально-професійну діяльність.

З іншого боку, комп'ютерне листування менш емоційне, стиль листування не передбачає передання емоцій. Навички емоційного письмового спілкування стерлись настільки, що для передання емоцій стали необхідними спеціальні значки («смайлики»), що передають емоційний стан того, хто пише.

Також, якщо проаналізувати мовлення користувачів Інтернет у вільний час (неформальне мовлення), то тут ми бачимо іншу картину розвитку (можна казати, навіть, не розвитку, а деградації) мовлення, скорочення та перекичування слів, побудова їх за принципом «як чується,

так і пишеться», поширення вживання ненормативної лексики. Такі зміни мови роблять негативний вплив і на розвиток особистості.

Відомо, що зміни професійної та навчально-професійної діяльності приводять до змін особистості фахівця, перетворення можуть торкатися не тільки окремих рис особистості, а й змінювати людину цілком. Наприклад, в осіб, залежних від Інтернет, або в висококваліфікованих програмістів можуть втрачатися зовсім інтереси, спілкування, зв'язки, що не пов'язані з комп'ютером.

Інтересними феноменами є хакерство та створення комп'ютерних вірусів, у яких майстерність у професійній діяльності (програмуванні) пов'язана з девіантними формами поведінки з нормальної людини може зробити злочинця.

Умови діалогу з комп'ютером накладають найбільший відбиток на функціонування пам'яті майбутнього фахівця тому, що праця в діалозі є більш інтелектуальною. У зв'язку з цим виник цілий напрямок психології, пов'язаний з вивченням та функціонування мнемічних та перцептивних процесів «людини – оператора».

Аналіз результатів досліджень приводить нас до розуміння груп факторів, що можуть впливати на ефективність взаємодії майбутнього професіонала та комп'ютера з точки зору функціонування мнемічних процесів. Ефективність діалогу залежить від двох груп чинників. Об'єктивні чинники:

- параметри інформації, що запам'ятовується: вид стимулів та кількість, складність, модальність, кількість пред'явлень, тощо;
- часові характеристики – термін пред'явлення, термін зберігання інформації;

- наявність або відсутність умов, що утруднюють (поміх) та ін.

Суб'єктивні чинники:

- наявність або відсутність наміру щось запам'ятати;
- міра інтересу, цінності, важливості інформації
- індивідуальні мнемічні здібності;
- ступінь переробки за змістом та власної інтелектуальної активності;
- наявність або відсутність спеціальних засобів запам'ятання та ін.

Робота майбутнього професіонала в умовах діалогу з комп'ютером інтелектуально й емоційно насичена, вимагає значної напруги й приводить до негативних психічних зрушень за короткий час (1,5 - 2 години), тому використання комп'ютерів у практиці викладання багатьох дисциплін вимагає розробки графіків їх застосування, розробки особливих режимів роботи.

Комп'ютерні технології накладають відбиток на соціальну перцепцію, тобто на сприйняття однією людиною іншої. Приведемо, наприклад, деперсоніфікацію в спілкуванні, що викликається недостатніми

знаннями про партнера по Інтернет – спілкуванню, та снобізм, викликаний різними рівнями інформаційних знань в суб'єктів спілкування.

В усьому світі велике значення надається проектам, пов'язаним з інформаційними технологіями професійної підготовки. Передбачається, що залучення великої кількості професіоналів до Інтернету, локальних комп'ютерних мереж приведе до якісної трансформації комунікаційної та пізнавальної діяльності, змінить якість професійної підготовки. Вважається, що комп'ютерні технології дозволять підвищити активність суб'єкта професійної підготовки, індивідуалізувати навчання, позбутися авторитарної взаємодії з викладачем, зробити підготовку більш яскравою, наочною, відійти від стереотипів та штампів.

Так, отримання знань за допомогою комп'ютерних джерел дає людині доступ до багатьох альтернативних поглядів на ту, чи іншу проблему, що було неможливо при дотриманні єдиної теорії, або ідеї, що домінувала у науці тоталітарного періоду. Такий шлях отримання знань дозволяє майбутньому фахівцеві познайомитись із знаннями з багатьох сполучних галузей пізнання, що збагачує його професійний досвід. Пошук необхідної інформації ініціюється саме фахівцем, тому відповідає вимогам особистісно – орієнтованих концепцій підготовки. Інтерес до одержання знань може посилюватися за рахунок інтересу до комп'ютерних джерел.

Більшість форм взаємодії майбутнього фахівця з комп'ютером називають діалогом. Діалог - це така форма спілкування, характерними рисами якої є змішана людино-машинна ініціатива, що передбачає можливу реакцію користувача, надає можливість співробітництва із системою.

Термін діалог можна застосовувати лише умовно, оскільки мова йде про обмін повідомленнями, що регламентується творцем програми. Сучасні комп'ютерні системи допускають не тільки вивід інформації у формі мовного повідомлення, але й мовне введення повідомлення.

Говорячи про діалог студента з комп'ютером, ми маємо на увазі не діалог взагалі, а навчально-професійну взаємодію в системі «викладач - студент - комп'ютер», спрямовану на досягнення певних цілей. Сфера діалогу розглядається нами у вузькому змісті, тобто обмежується рамками вирішення певного навчального завдання. Оскільки діалог існує не ізольовано, але як засіб досягнення навчальних цілей, при його організації взаємодія між сторонами повинні будуватися так, щоб досягти підвищення якості знань, підтримати високу мотивацію навчання, розвинути мислення, пам'ять, увагу.

У процесі професійної підготовки комп'ютери використовують для реалізації наступних завдань:

- вдосконалювання навчально-професійної діяльності;
- індивідуалізації й активізації професійної підготовки;
- оволодіння навичками вирішення завдань майбутньої професійної діяльності.

У діалозі «студент-комп'ютер» щодо специфіки інженерно-педагогічної підготовки діалогова система може використовуватися:

- як об'єкт вивчення,
- як джерело професійної підготовки;
- при вивченні процесів і явищ для моделювання, аналізу, прогнозування, статистичної обробки й графічного подання результатів;
- для освоєння принципів керування технічними процесами, машинами й механізмами;
- для автоматизації проектування і його вивчення;
- для підтримки нового інформаційного продукту (самостійної інноваційної діяльності студентів);
- для інформаційної підтримки підготовки студентів.

Структурно-функціональна модель переробки навчальної інформації в системі «студент - комп'ютер» представлена на рис. 1.

Комп'ютер як партнер по взаємодії для студентів, породжує ряд змін в навчально-професійній діяльності, які можуть носити як позитивний, так і негативний характер. До позитивних факторів ми можемо віднести:

- виникнення нової позитивної мотивації, породжуваної комп'ютером;
- полегшення доступу до нових джерел інформації в режимі індивідуальної взаємодії;
- можливість індивідуалізації навчання;
- інформаційну підтримку занять;
- ресурси комп'ютерної комунікації;
- полегшення деяких рутинних видів робіт;
- створення зручного навчально-просторового середовища;
- полегшення праці педагогів;
- можливості створення власних баз і банків даних і ін.

На жаль, при викладанні предметів психолого-педагогічного й гуманітарного циклу комп'ютерні технології практично не використовуються. Реалізація функцій комп'ютера в рамках цих дисциплін відбувається лише у формі інформаційної підтримки самостійних робіт (повідомлень, рефератів) а також для розрахунків і графічного оформлення курсових проектів і дипломних робіт.

Зазначений факт є пробілом у підготовці фахівців, тому що психолого-педагогічний аспект підготовки один з основних, необхідно обов'язково знайомити студентів з новими інформаційними технологіями в області психології, обертати й акцентувати їх увагу на те, як вони можуть бути використані ефективно в практичній професійній діяльності.

При включенні діалогу в хід заняття на викладача лягає робота з підтримки інтересу до досліджуваного предмета, по формуванню мотивів необхідної чинності й стабільності, оскільки зміст монотонної робо-

ти забувається швидко, а робота, пов'язана з інтересом, запам'ятовується надовго.

При даній системі взаємодії змінюється роль викладача. З транслятора знань він перетворюється в тренера й креатора. У результаті взаємодії ефективність творчого потенціалу учнів повинна підвищуватися. Велике значення має відмова від використання масових, «штампованих» технологій. Кожний викладач має можливість створити свою власну технологію підготовки фахівців. При розробці діалогової взаємодії він може опиратися на своє знання аудиторії. Його технологія може бути збагачена власним життєвим і професійним досвідом, схильностями й інтересами. Відомо, що підготувати фахівця, що творчо освоює свою професію, може тільки інший фахівець, що знає й любить свій предмет. Він може діяти на аудиторію як безпосередньо, так і опосередковано, через те, що їм створене, наприклад, через книги, а, отже, і через авторські й індивідуально підібрані комп'ютерні програми.

У вирішенні даного завдання величезну допомогу надають комп'ютерні технології та програмне забезпечення, що швидко вдосконалюються. Користувальницькі системи настільки «дружні», що практично не вимагають спеціальної підготовки. Вони надають фахівцеві дуже широкі можливості самостійно створювати комп'ютерні навчальні й наочні приладдя, комп'ютерні відео- і аудіоматеріали, контрольні завдання, тестові системи.

Комп'ютерні технології інтенсивно впливають на сучасну людину, не тільки інформуючи її й формуючи кращі умови її професійної діяльності, але заповнюючи її вільний час, виступаючи сферою розваги, спілкування й дозвілля.

Але перехід на комп'ютерні умови професійної підготовки ініціює певні види професійних деформацій, деструкції розвитку фахівця мають у них специфічні прояви. Ці деформації мають досить юний вік.

До негативних факторів впливу комп'ютера ми відносимо:

- виникнення негативних мотивів і цілей діяльності, породжених переходом на систему взаємодії «студент - комп'ютер» (престиж, недовіра, переоцінка труднощів комп'ютерного навчання й т.д.);
- нецільове використання комп'ютера (проведений нами дослід показав, що студенти в основному розглядають комп'ютер не як інструмент професійної діяльності, а як прилад для відпочинку й розваги);
- більшу алгоритмізацію дій, розвиток звички діяти за схемою, по еталону, що в цілому може приводити до стереотипізації мислення, «зашореності», ригідності мислення, використання готових комп'ютерних «заготівель» при виконанні творчих завдань (курсівих, рефератів);
- більшу когнітивну складність і напругу, при якій розвивається стомлення, довготривала робота з комп'ютером є чинником ризику інформаційного й емоційного стресу, захворювань очей;

- необ'єктивність тестового контролю знань може порушувати рефлексію й приводити до неадекватної самооцінки в майбутніх фахівців (найчастіше тестовий контроль знань не досконалий, можлива велика частка випадкових правильних відповідей, немає розходження в оцінюванні між принципово неправильним рішенням і правильним рішенням, у яке вкралась помилка й т.д.);

- гальмування розвитку деяких розумових функцій (що дублюються функціями комп'ютера), сліпа довіра результатам роботи програми, що може допускати збої й помилки (наприклад, губиться навичка редагування тексту вручну при наборі або комп'ютерному перекладі);

- скорочення сфери спілкування при комп'ютерному навчанні, тому що воно у своїй основі індивідуально (один студент - один комп'ютер), для тих студентів, які зазнають труднощів зі спілкуванням це може означати ще більше відчуження від інших;

- ризик комп'ютерної залежності (на цьому феномені зупинимося докладніше).

Інтернет - всесвітня інформаційна мережа, що здатна надати майбутньому професіоналові велике число актуальної інформації з його профілю, але по опитуванню найчастіше використовується для підтримки ігрових технологій і одержання інформації розважального характеру.

Спільне, що ріднить комп'ютерні ігри й Інтернет - те, що вони є комерційними утвореннями, їх ціль - породити потреба, змусити купувати, споживати більше продукту. Тому (як і в рекламі) безпосередній вплив на почуття людей минаючи їх свідомість, програмування певних очікуваних дій на підсвідомому рівні. Цим і пояснюється те, що й комп'ютерні ігри, і Інтернет у певної частки учнівський молоді породжує так звану комп'ютерну залежність. У психології традиційно вважається, що феномен комп'ютерної залежності найбільш широко проявляється в шкільному віці (у так званих тінейджерів, осіб 11-17 років). Однак в останні роки серед студентів також збільшилось число тих, хто має таку залежність.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ми вважаємо, що в процесі становлення майбутніх інженерів-педагогів режим діалогу з комп'ютером для вирішення завдань оптимізації його професійної підготовки може бути використано для:

Реалізації діагностичних функцій:

- діагностики його професійно-важливих якостей, типологічних, характерологічних, мотиваційних, регуляційних та комунікативних властивостей;

- особливостей протікання мнемічних, перцептивних та розумових процесів;

- особливостей стилю діяльності.

Як засіб тренування та саморозвитку студентами когнітивних процесів.

Як засіб контролю та самоконтролю з ціллю підвищення якості отриманих знань майбутніх фахівців.

Як база для створення творчих тренінгів та завдань, з ціллю розвитку та оптимізації когнітивних функцій, творчих процесів.

Вказані функції реалізуються в умовах дотримання рекомендацій з раціональної організації діалогу «студент-комп'ютер».

Впровадження діалогових систем у професійну підготовку інженерів-педагогів вимагає розробки цілого ряду психологічних проблем, тому що практика показує наявність як позитивних так і негативних аспектів застосування інформаційних технологій, при чому негативний вплив, як правило, породжується неврахованими при плануванні діалогу особливостями діяльності в ньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабаева Ю. Д. Взаимодействие человека с компьютером. / Бабаева Ю. Д., Войскунский А. Е. // Психологический журнал. – 1998. – № 1. – С. 89–100.
2. Бочарова С. П. Развитие творческой активности студентов в условиях диалогового взаимодействия с компьютером / С. П. Бочарова, Е. Г. Сузикова // «Современные проблемы гуманизации и гармонизации управления» Тез. 2 научно-практической конф., 4–11 листопада 2001. – Харьков. – С.277–279.
3. Бочарова С. П. Психология и память. Теория и практика для обучения и работы / С. П. Бочарова. – Х. : Гуманитарный центр, 2007. – 384 с.
4. Войскунский А. Е. Информатика и развитие человеческого общения / Социальные проблемы информатизации общества. – М. : МГУ, 1988. – С. 29–38.
5. Инновационное обучение и наука / [сост. В. Я. Ляудис]. – М. : ИНИОН РАН, 1992. – 52 с.

УДК 316.6: 159.923

Танасов Г.Г., к. психол. н., доцент кафедры психологии личности и общей психологии Кубанского государственного университета, докторан.

ВЛИЯНИЕ ПОЛА НА ПЕРЕЖИВАЕМЫЕ ЛИЧНОСТЬЮ СОСТОЯНИЯ В СИТУАЦИИ ПЕРЕГОВОРОВ

В статье рассмотрен вопрос о влиянии пола на психические состояния, возникающие у личности перед и после переговоров. Выявлен характер влияния пола на исход переговоров.

Ключевые слова: переговоры, пол, гендер, психические состояния.